

Agrárgazdasági Tanács

**Állásfoglalás
az agrárgazdaság 2012. évi helyzetéről
készült Jelentéshez**

Budapest, 2013. november 11.

Az agrárgazdasági jelentés készítéséről szóló 42/2013. (V.29.) OGY határozat, valamint 1371/2013. (VI.27.) Kormányhatározat rendelkezik arról, hogy az Agrárgazdasági Tanács az agrárgazdasági jelentést követően nyilvánosságra hozza a jelentéssel kapcsolatos állásfoglalását.

Ebből a felhatalmazásból adódóan a Tanács 2013. november 11-én megvitatta a Vidékfejlesztési Minisztérium által készített Jelentést, és ajánlásaival kiegészítve támogatja, hogy azt a VM minisztere az Országgyűlés elé terjessze.

Az Agrárgazdasági Tanács megállapításai a 2012. évről

A 2012. évről szóló Jelentést készítői mind tartalmilag, mind alakilag megújították. Az elmúlt évek tapasztalatai, illetve a szakmai szervezetek kérései alapján eddig is minden évben kerültek bele új szempontok, új témák vagy új fejezetek. A beszámoló az utóbbi években trendelemzésekkel bővült, igyekszik a változások mögött meghúzódó folyamatokat is bemutatni.

A Jelentésbe bekerültek évek óta élénk érdeklődést kiváltó, új témák is (pl. agrobiznisz, takarmányipar, feketegazdaság), és a szerzők új szempontok alapján szerkesztettek át az anyagot.

Az Agrárgazdasági Tanács megállapítja, hogy a mezőgazdaság ágazatonként eltérő mértékben ugyan, de kedvező pénzügyi helyzetben volt az elmúlt években. Az uniós csatlakozás óta a mezőgazdasági vállalatok jövedelemhelyzete folyamatosan javult, és a mérleget készítők adózás előtti eredménye 2012-ben már meghaladta a 150 milliárd forintot.

Ezt támasztják alá a mezőgazdasági társas vállalkozások hitelállományának alakulására vonatkozó adatok is. A válság ellenére a mezőgazdaságban nem volt drasztikus a hitelállomány csökkenése, az elmúlt években 300 milliárd forint felett stabilizálódott. Mindezt úgy sikerült elérnie az ágazatnak, hogy a kamattámogatott hitelek súlya csökkent.

A mezőgazdasági lejárt hitelek állományát vizsgálva megállapítható, hogy amíg 2010-ben 11,84 milliárd forint volt az egyéni és társas gazdaságok lejárt hiteleinek állománya, addig 2011-ben ez az érték lecsökkent 6,2 milliárd forintra. Ez az összes hitel 1,4%-a volt 2010-ben és 0,33%-a 2011-ben. Mivel a nemzetgazdaság egészében a 90 napnál régebben lejárt hitelek aránya az összes hitelhez képest folyamatosan nőtt, és ma már 20% körül alakul, megállapítható, hogy a mezőgazdaság a megbízható adósok közé tartozik.

A mezőgazdaság kedvező gazdasági kondícióját magyarázó okok közül elsőként a gabona és olajnövények áremelkedését célszerű megemlíteni. 2006-2007-től kezdődően az ingatlanpiaci, majd pénzpiaci válság következtében az élelmiszerek piacán is felerősödött a spekuláció, a kínai és indiai élelmiszerkereslet erőteljes növekedése, valamint az élelmiszerekért versengő megújuló energiatermelés térnyerése következtében drasztikus áremelkedés volt tapasztalható a világ élelmiszerpiacain, és az árkilengések még markánsabbá váltak.

Az okok között második helyen a támogatások szerepelnek. A 2002-2003. éveket jellemző 210-220 milliárd forintos agrár- és vidékfejlesztési támogatás összege 2004-re 400 milliárd forint körülire emelkedett. 2005-től kezdődően 2012-ig az éves kifizetések 410 és

650 milliárd forint közt alakultak, aminek mintegy négyötödét ma már az uniós források biztosítják.

Harmadik tényezőként a kialakult sokszínű üzemszerkezetet kell megemlíteni. Magyarországon több, mint 180 ezer gazdaság regisztrált a támogatási rendszerbe, és ezek olyan családok, amelyek tudatosan törekszenek arra, hogy a mezőgazdálkodásból biztosítsák megélhetésüket. A kisebb egyéni gazdaságok jelentősége sem vitatható el, hiszen mezőgazdasági tevékenységük komoly szerepet játszik a családi jövedelem kiegészítésében. Ez a kör azonban jóval inkább a szociálpolitika körébe sorolható, mint az agrárpolitikáéba.

A mezőgazdaság általánosan kedvezőnek ítélt helyzetével szemben komoly problémák tapasztalhatók az élelmiszer feldolgozás gazdasági helyzetében. Folyamatosan csökken a szakágazatok tőkeellátottsága, romlik az ágazat tőkevonzó képessége. Tartósan alacsony a jövedelmezőség, magas a veszteséges üzemek száma, ami az elmúlt év néhány kedvező jelensége ellenére előbb, vagy utóbb negatívan fog hatni a mezőgazdasági termelés helyzetére is.

A Tanács véleménye szerint a Jelentés tükrözi az ágazat általános állapotát, valós képet mutat az agrárgazdaság 2012. évi teljesítményeiről. A Jelentés magában foglal minden fontos információt, amely az agrárgazdaság 2012. évi folyamatainak megismertetéséhez és nemzetgazdasági szerepének megítéléséhez szükséges.

A mezőgazdaság nemzetgazdaságban betöltött szerepét nem lehet pusztán az ágazatra jellemző kibocsátási, foglalkoztatási vagy GDP adatokkal mérni, mivel az agrárgazdaság működéséhez, ezen belül a lakosság élelmiszertermékekkel való ellátáshoz sok más, a mezőgazdaságtól elkülönült ágazat hozzájárulására is szükség van. A szélesen értelmezett agrobizniszhez tartozik az agrárgazdaság, az agrárgazdaság számára inputokat biztosító ellátó tevékenységek, továbbá az agrárgazdaság termékeit feldolgozó és forgalmazó tevékenységek. Az agrobiznisz nemzetgazdasági részesedése a kibocsátásból 16,0%, a GDP-hez történő hozzájárulás mértéke 12,0%. A foglalkoztatáshoz való hozzájárulása 2012-ben 15,5% volt.

Annak ellenére, hogy 2012-ben régóta nem tapasztalt, rendkívül kedvezőtlen időjárással kellett szembenézni a gazdálkodóknak, a Mezőgazdasági Számlarendszer előzetes adatai alapján a mezőgazdaság kibocsátása folyó áron 2.229 milliárd forint volt, ami 2,8%-kal több, mint a különösen sikeres 2011-es évben. A termelés volumenének mintegy 20%-os csökkenését az árak emelkedése ellensúlyozta. A gyenge hozamok világszerte termelői árnövekedést okoztak, ezért az év második felében hazánkban is kiugróan magas termelői áremelkedés volt tapasztalható. A kedvezőtlen időjárási körülmények miatt bekövetkezett terméseszköcsökkenés, valamint a 2011. évi magas bázis a mezőgazdaság teljesítményének visszaesését okozta. 2012-ben így az ágazat 0,8 százalékponttal járult hozzá a nemzetgazdaság GDP volumenének csökkenéséhez.

Az agrártermékek termelőiár-szintje 2010 és 2011 után 2012-ben ismét növekedett. A 2010. évi 16,8, valamint a 2011. évi 19,3%-os árszintemelkedés után 2012-ben 15,4%-kal nőttek az árak. A drágulás hajtómotorja a szántóföldi növénytermesztés volt, melynek termelői árszínvonala 18,6%-kal, az élő állatok és állati termékeké pedig differenciáltan, összességében 11,0%-kal nőtt 2012-ben. Az előző két év pozitív tendenciája folytatódott, a mezőgazdasági termelői árak növekedése meghaladta a ráfordításokét, így az agráröllő 2010 és 2011 után 2012-ben is jelentősen javult, értéke 108,1 % volt.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) gyorsjelentésének adatai szerint a mezőgazdaság jövedelme 2012-ben a 2011. évi kiemelkedő év után ismét tovább növekedett. Az ágazat adózás előtti eredménye 150,5 milliárd forintot ért el, amely az előző évi 136,3 milliárd forinthez képest csaknem 10,0%-os bővülést jelent. A 2011-es és a 2012-es érték egyaránt jóval meghaladja a korábbi évek eredményeit.

Az élelmiszeripar kibocsátása 4,4%-kal nőtt, ami alapvetően az export 10,4%-os növekedésének köszönhető. Pozitív emellett az, hogy az előző évek csökkenése után – igaz, hogy még csak szerény mértékben – 1,3%-kal nőtt a belföldi értékesítés volumene is.

Az élelmiszeripar a 2011. évi 38 milliárd forinttal szemben 2012-ben 45,8 milliárd forintos eredményt ért el. Ez a színvonal azonban továbbra sem biztosítja az ágazat hosszabb távú fenntarthatóságát.

A nemzetgazdaság társas vállalkozásainak hitelállományából a mezőgazdaság részesedése 4,5%, az élelmiszeripar pedig közel 5,0% volt 2012-ben. Az elmúlt években a mezőgazdaság és az élelmiszeripar hitelállománya nagyobb mértékben csökkent, mint a nemzetgazdaságé, 2008 óta részesedésük 0,16, illetve 0,4 százalékponttal mérséklődött a teljes hitelállományból. A jelenleg fennálló kamattámogatott mezőgazdasági hitelállomány mindössze 25,03 milliárd forint. Növekvő szerepe van a Magyar Fejlesztési Bank által refinanszírozott kedvezményes kamatozású hitelkonstrukcióknak.

Az ökológiai területek nagysága, illetve az ökológiai gazdálkodással, termékekkel foglalkozó szervezetek száma uniós csatlakozásunk óta stagnál. Bár 2011 és 2012 között kis mértékben emelkedett az ellenőrzött területek nagysága, még mindig nem értük el a csatlakozás idejének szintjét sem. Legutoljára 2009-ben volt egy kisebb csúcs az ökológiai területben, amikor elindult az új támogatási program, de sajnos az adatok alapján nyilvánvaló a lemorzsolódás. Messze állunk attól a 300 ezer hektáros hosszú távú célkitűzéstől, amely először a 2002-es NAKP-ban (Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program) került meghatározásra 2006-os céldátummal, majd a 2007-2013-as ÚMVP-ben az időszak végére.

Az összes, ténylegesen öntözött terület közel 100 ezer hektár volt az elmúlt évben, ami az aszály ellenére is mindössze 25,0%-kal haladta meg az előző évit, de még így is csak a vízjogilag engedélyezett öntözhető terület 51,0%-át tette ki.

A termőföld árak az elmúlt 15 év folyamatos növekedését követően, 2012-ben is emelkedést mutattak az előző évhez viszonyítva. A mezőgazdasági termőföldek ára 2012-ben átlagosan 12,8%-kal voltak magasabbak a 2011. évinél. Ez a növekedés jelentős volt, az előző év 11,5%-os, és az azt megelőző 6,0%-os emelkedését tekintve.

A KSH lakossági munkaerő felmérése alapján a foglalkoztatottak száma 2011-hez hasonlóan 2012-ben is gyorsabban nőtt a mezőgazdaságban, mint a nemzetgazdaság egészében. Ennek következtében a mezőgazdaság aránya a foglalkoztatásból 5,2%-ra emelkedett, mely az előző évhez viszonyítva 0,3 százalékpontos növekedés. Az ágazat foglalkoztatottsági szintjének 8,2%-os emelkedésének köszönhetően a mezőgazdaságban dolgozók száma ezen statisztika alapján meghaladta a 200 ezer főt. Amennyiben a KSH intézményi munkaerő felmérését vesszük alapul, az 5 főnél többet foglalkoztató mezőgazdasági vállalkozásokban a foglalkoztatás – az erdészeti foglalkoztatásnak köszönhetően – 4,1%-kal emelkedett. Ebben meghatározó jelentősége volt az egyszerűsített foglalkoztatásnak.

Az élelmiszeripar területén is kedvezően alakult a foglalkoztatás. Az ágazatban foglalkoztatottak számának csökkenése megfordult, és 2012-ben már 1,9%-os növekedés volt megfigyelhető. Az élelmiszeripar részesedése a teljes foglalkoztatásból nem változott.

Az agrár-külkereskedelem 2012-ben is jelentősen hozzájárult a nemzetgazdaság teljesítményéhez. Az agrárkivitel és a külkereskedelmi aktívum nagymértékben meghaladta a 2011. évi, korábban rekordnak számító értéket. A kivitel 12,4%-kal nőtt, míg a behozatal gyakorlatilag stagnált (+0,6%). Ennek eredményeként az agrár-külkereskedelem aktívuma 2012-ben 31,4%-kal több volt, mint 2011-ben. Az agrárgazdaság korábban is számottevő részesedése a teljes nemzetgazdasági exportból tovább emelkedett (10,1%), az agrárimport részesedése a nemzetgazdaság importjából viszont nem változott (6,1%) a tavalyihoz képest.

A hazai élelmiszer és élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelem volumene 1,2%-kal csökkent 2012-ben az előző évhez képest. Az okok között első helyen kell említeni a vásárlóerő csökkenését, ami a gazdaság teljesítményéhez, ezen keresztül a reálkeresetekhez igazodik.

A feketegazdaság aránya Magyarországon a legutóbbi, 2011-es becslések szerint (termékpályánként jelentős szórással) 20-30%, ami magasabb, mint a válság előtti években. Magyarországon a szolgáltatások mellett a mezőgazdaság és az élelmiszeripar is erősen érintett. Az illegális gazdaság aránya a legmagasabb a cukor, növényolaj, hús, tojás, baromfi ágazatban. Ezekben az ágazatokban a legálisan működő cégek számára nagyon súlyos hátrányt jelent az illegális tevékenység. A 2012. július 1-jétől bevezetett fordított adózás következtében egyfajta „tisztulás” figyelhető meg a gabonaszektorbeli tevékenységet belföldön folytató adózók körében.

Magyarországon üzemanyagcélú etanol gyártása csak egy üzemben történt 2012-ig. 2012-ben indult meg a gyártás egy újabb üzemben. A két gyártó együttes kapacitása évente 1 millió tonna kukorica feldolgozását és 400 millió liter (320 ezer tonna) bioetanol gyártását teszi lehetővé. A biodízelgyártás 2012-ben megközelítőleg 160 ezer tonnát tett ki. További élelmiszer alapanyagok energia célú felhasználása azonban már nem indokolt. Ehelyett a melléktermékek és hulladékok ilyen célú felhasználására kell törekedni.

Napjainkra a víz – mint stratégiai jelentőségű erőforrás – szerepe társadalmi, környezeti és gazdasági szempontból is jelentősen felértékelődött, a vízkészletek védelme és hasznosítása a fenntartható fejlődés egyik kulcsfontosságú tényezőjévé vált. A víz nemzeti vagyon, annak mennyiségi és minőségi megőrzése megköveteli a vízzel, a vízkészlettel való megfelelő gazdálkodást.

Hazánk területének 9,1%-a országos jelentőségű védett természeti terület, 21,4%-a a Natura 2000 hálózat része. A Magyarországon külön jogszabállyal védett területeken túl 1,2 millió hektár Natura 2000 terület van. A különleges madárvédelmi területek és a különleges természet-megőrzési területek hálózata közötti átfedés 42,4%. A teljes Natura 2000 hálózat kiterjedése összesen 1,9 millió hektár. Az országos ökológiai hálózat, Magyarország zöld hálózata, azaz a természet közeli élőhelyeknek számító területek kiterjedése jelenleg még több mint 30,0%-ot fed le az országban. Ugyanakkor a Tanács felhívja a figyelmet a környezetvédelem és a mezőgazdasági termelés között még mindig meglévő feszültségekre.

Az agrár- és vidékfejlesztési támogatások eredeti előirányzata 2012-ben 627,2 milliárd forint volt. Év végéig összesen 648,9 milliárd forint támogatás kifizetésére került

sor, melynek 21,0%-a származott nemzeti forrásból, 79,0%-át uniós források biztosították. A 2012. évi kifizetések 148,3 milliárd forinttal meghaladták az előző évben folyósított támogatások összegét, amelynek több mint fele (53,5%) közvetlen uniós támogatás volt, 35,6%-át adták a társfinanszírozásban megvalósuló programok, a nemzeti jogcímek aránya pedig 10,9%-ot tett ki.

Az Agrárgazdasági Tanács pozitívnak ítéli az agrárkockázat kezelési rendszer 2012. évi bevezetését. Az új rendszer indulása sikeresnek tekinthető. Az önkéntesen választható II. pillérbe közel kétezren léptek be, és mintegy 1,5 milliárd forintnyi díjat fizettek be, ami az összes biztosítási díj közel 20,0%-a. Egyértelműen nőtt a biztosítással rendelkező termelők köre is. A biztosítási díjbevétele 2011-ről 2012-re 22,0%-kal növekedett. Ebből 18,0% tudható be a főbb mezőgazdasági termények árnövekedésének, és nagyságrendileg 4,0%, közel 300 millió forintnyi díjnövekmény vezethető vissza az új, államilag támogatott módozatok megjelenésére. A biztosítást kötő termelők számának jelentős, 37,0%-os növekedése is zömében az új konstrukciónak köszönhető, illetve annak, hogy a legtöbb ilyen biztosítást kötő termelő maga szerződött a biztosítóval, és nem vette igénybe az integrátori közvetítést. Mindemellett szükség van az új rendszer működését segítő források bővítésére.

Az Agrárgazdasági Tanács felhívja a figyelmet arra, hogy a világban csak azoknak az országoknak fejlődött érezhetően az élelmiszergazdasága, ahol jelentős forrásokat fordítottak a kutatásra, az oktatásra és szaktanácsadásra, és ahol magas szintű volt az innováció. Magyarországon ennek a célnak az elérést biztosító források nem elégségesek.

A Tanács összefoglalóan megállapítja, hogy a kedvező fejlemények mellett továbbra is aggodalomra ad okot a kivitel és behozatal termékszerkezetének alakulása (feldolgozott termékek importhányada magas, exporthányada alacsony), valamint a növénytermesztés és az állattenyésztés nem megfelelő aránya.

A Tanács meglelégedéssel nyugtázza, hogy a Jelentés pontos képet ad az élelmiszergazdasági termékpályákról, az integráció és a nemzetközi versenyképesség problémáiról. A termékpálya szereplői mindaddig ki lesznek téve a hektikus ármozgásoknak, amíg nem alakul ki közöttük bizalmi viszony. Ennek kiépítésére kell törekedni a beszállítók, a feldolgozók és kereskedők között, egyébként nem lehet csillapítani az egyes termékek nagy árkilengéseit.

A Tanács az elmúlt évhez hasonlóan továbbra is hiányolja, hogy máig sem készült el egy világos koncepció a fekete- és szürkegazdaság, a számla nélküli kereskedelem relatíve nagy súlyának, valamint az erdők illegális kitermelésének, a terménylopásoknak a visszaszorítására. Ez rontja az ágazat versenyképességét, akadályozza fejlődését. A Tanács határozott véleménye szerint a munkahely-teremtést minden lehetséges eszközzel támogatni kell. Ehhez elsősorban a munkahelyeket kínáló vállalkozások helyzetét indokolt javítani.

Az Agrárgazdasági Tanács ajánlásai

1. A 21. század egyik nagy kihívása a víz. Magyarország alapvető érdeke a **vízkezelés megőrzése és minél hatékonyabb felhasználása**. Ennél kitüntetett szerepet kell játszania a globális klímaváltozás okán az öntözésnek, az öntözhető területek növelésének és az öntözési hatékonyság javításának.
2. A magyar vidék és mezőgazdaság népesség megtartó képessége szempontjából kiemelkedő jelentősége van az élőkommunikáció igényes ágazatoknak. A Tanács felhívja a figyelmet a növénytermesztés és az állattenyésztés helyes arányának kialakítására, **az állattenyésztés és a kertészeti kultúrák helyzetének erősítésére**. Az új pénzügyi tervezési időszak kiemelt programjai között ezért szerepeljen az állattenyésztés, a kertészeti kultúrák kiemelt támogatása.
3. Az élelmiszergazdaság területén meghatározó jelentőséggel bír **az élelmiszerfeldolgozás helyzetének javítása**. A Tanács felhívja a figyelmet az ágazat tökéletesítésére problémáira. Támogatja a meglévő rövid élelmiszerlánc programot, de megállapítja, hogy ez nem helyettesítheti az élelmiszeripar kiemelt fejlesztését.
4. A Tanács javasolja a **termelői szerveződések erősítését és e szervezetek együttműködési formáinak támogatását**. Fontos erősíteni az élelmiszerláncban belüli vertikális kapcsolatokat. A piacra jutás területén is meg kellene hirdetni a „termőföldtől az asztalig” programot. Hatékony kommunikációval kell tudatosítani a gazdáknak, hogy az együttműködések nemzetközi versenyképességük jövőbeli zálogát jelentik.
5. A **feketegazdaság jelenléte ellen továbbra is minden eszközzel fel kell lépni**, mivel a legális foglalkoztatást, a mezőgazdaság versenyképességét veszélyezteti, miközben jelentős költségvetési bevételekiesést okoz. A Tanács kezdeményezi, hogy készüljön egy komplex program a feketegazdaság visszaszorítására, és az ágazathoz köthető hathatós vagyonvédelemre.
6. A 2014 utáni uniós rendszer kiemelt prioritása az innováció. Ahhoz, hogy az ágazat ennek a kihívásnak meg tudjon felelni, erősíteni kell az **oktatást, a kutatást és a szaktanácsadást**. Az Agrárgazdasági Tanács amellett, hogy felhívja a figyelmet a humán- és pénzügyi erőforrás növelésére és erősítésére, az innovációs követelmények teljesítése érdekében felveti a teljesítmény alapú kutatásfinanszírozás szükségességét is.
7. A Tanács álláspontja szerint kiemelten kell kezelni a **támogatások átláthatóságát**. A rendszer működtetésének segítségével a közvéleményt is tájékoztatni kell a támogatások felhasználásának társadalmi előnyeiről. Ehhez hasonlóan egyszerűsíteni és ügyfélbaráttá kell tenni a támogatások és pályázatok eljárásrendjeit. A Tanács felkéri az agrárkormányzatot, hogy **adjon folyamatos, részletes tájékoztatást** a különböző programok előrehaladásáról, a keretek eddigi lekötéseiről és a kifizetésekről.

8. A Tanács javasolja a **generációváltás kérdésének eddigieknél hangsúlyosabb, komplex kezelését**. Kiemelt célnak kell tekinteni a mezőgazdasági tevékenységet élethivatásnak választó fiatal gazdálkodók segítségét, ösztönzését és meg kell oldani biztonságos földhasználatukat.
9. A Tanács kiemelt jelentőséget tulajdonít a **megújuló energiatermelés további növelésének, különös tekintettel a melléktermékekből és a hulladékból képződő energia előállításának**. A Tanács felhívja a figyelmet arra, hogy a jövőben nem az élelmiszertermelés rovására, hanem más úton kell biztosítani az alternatív energia előállítását.
10. Az Agrárgazdasági Tanács javasolja, hogy a Jelentés az elkövetkező években a jelenlegi fő fejezeteken kívül térjen ki a **vidék helyzetének bemutatására**, különös tekintettel a vidék népességmegtartó képességének, a foglalkoztatásnak, továbbá a vidék gazdasági helyzetének értékelésére is. Erre a célra az EU–Magyarország partnerségi megállapodás vidék felzárkóztatására vonatkozó indikátorai (mutatószámai) alkalmazását javasoljuk.

Budapest, 2013. november 11.

Dr. Székely Csaba

az MTA doktora
az Agrárgazdasági Tanács elnöke